

Ένταξη αλλοδαπών: μία διαφορετική προσέγγιση; Μία προς αποφυγή πρακτική: Η περίπτωση της Σουηδίας

ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΙΧΑΗΛΑΚΗ *

Τι είναι αυτό που συζητείται εδώ

Κατά την περίοδο της λεγόμενης προσφυγικής κρίσης – πριν από την οποία είχε προηγηθεί ένας σταδιακά αυξανόμενος αριθμός ατόμων αιτούντων άσυλο από τις αρχές του 2000, (σύμφωνα με την Κεντρική Στατιστική Υπηρεσία Σουηδίας) στην αρχή αυτής της περιόδου μετανάστευαν περίπου 60.000 άνθρωποι ετησίως στην Σουηδία, ενώ ειδικά το έτος 2016 ο συνολικός αριθμός μεταναστών ανήλθε στους 163.000, ο οποίος είναι ο υψηλότερος αριθμός από ποτέ στο παρελθόν.

Ο πολιτικός διάλογος από τότε έχει επικεντρωθεί όλο και περισσότερο στο ζήτημα της ένταξης των νεοαφιχθέντων. Τα αιτήματα από τους πολίτες προς τους πολιτικούς προέρχονται τόσο από αυτόχθονες Σουηδούς, όσο και από μετανάστες από τα προάστια μεγάλων πόλεων που μαστιάζονται από υψηλή ανεργία, εγκληματικότητα και βία. Τέτοια φαινόμενα γίνονται όλο και πιο έντονα. Οι διάφορες αναλύσεις εντοπίζουν τα προβλήματα στο σχολείο, στην αγορά εργασίας και στις υπηρεσίες επιβολής του νόμου. Ανησυχητικό είναι ότι τα εγκλήματα διευθετούνται με μεγάλη δυσκολία, επειδή οι πολίτες από αυτές τις περιοχές δεν τολμούν ή δεν θέλουν να καταθέσουν. Οι πολιτικοί απαντούν λέγοντας ότι «πρέπει να βελτιωθούμε», αλλά λίγοι έχουν συγκεκριμένες προτάσεις εκτός από ότι πρέπει να αυξηθούν οι πόροι για την αστυνομία και τα σχολεία στις ευπαθείς περιοχές.

Το ερώτημα που τίθεται, αναφορικά με την περίπτωση της Σουηδίας είναι: Γιατί ένα κόμμα που είναι εχθρικό στο μεταναστευτικό ρεύμα έγινε τόσο ισχυρό και έκανε μια τέτοια θεαματική παρουσία στη σουηδική πολιτική, ώστε σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα να περάσει το όριο (το φράγμα του 4%) και να εισέλθει στο Σουηδικό Κοινοβούλιο και τελικά να φτάσει μέσα σε οκτώ χρόνια να γίνει το τρίτο μεγαλύτερο κόμμα με σχεδόν το 18% των ψήφων του εκλογικού σώματος;

Περιγραφή του προβλήματος

Πολλοί αναλυτές υποστηρίζουν ότι η μεταναστευτική πολιτική των άλλων κομμάτων συνέβαλε στη μεγάλη πρόοδο των Σουηδών Δημοκρατών (έτσι ονομάζεται το κόμμα που είναι ενάντια στην μετανάστευση).

Για πολλούς από εμάς που ζούμε στη Σουηδία, είναι δύσκολο να φανταστούμε ότι το 18% του σουηδικού εκλογικού σώματος μπορεί δίκαια να χαρακτηριστεί ως ρατσιστικό.

Υπάρχει αναμφισβήτητη ένας πυρήνας ρατσιστών στο κόμμα των Σουηδών Δημοκρατών, αλλά οι αναλύσεις για τις εκλογές που παρουσιάζουν οι πολιτικοί επιστήμονες δείχνουν ότι οι Σουηδοί Δημοκράτες έχουν πάρει ψήφους τόσο από τους Σοσιαλδημοκράτες όσο και από τους Μετριοπαθείς, δηλαδή και από την αριστερά και από την δεξιά. Ορισμένοι δε αναλυτές επεσήμαναν ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ψηφοφόρων του κόμματος των Σουηδών Δημοκρατών είναι οι άνθρωποι που απάντησαν με αυτό τον τρόπο σε αυτό που αντιλαμβάνονται ως την τρέχουσα πολιτική ένταξης, η οποία όντως έχει αποτύχει σε πολλούς τομείς. Πολλές φορές υπάρχει συσχέτιση με τον αγροτικό πληθυσμό, ο οποίος, αφενός, διαπιστώνει μια αρνητική ανάπτυξη στην ύπαιθρο (όπου τα σχολεία κλείνουν και οι άνθρωποι μετακινούνται σε μεγαλύτερες πόλεις, τα καταστήματα στα χωριά επίσης κλείνουν και οι δημόσιες

συγκοινωνίες εκτελούνται όλο και πιο αραιά) και, αφετέρου, βλέπουν ότι πάντοτε βρίσκονται διαθέσιμοι πόροι για τους μετανάστες-πρόσφυγες. Αυτή η κατάσταση δημιουργεί μια πικρία: γιατί σε αυτούς και όχι σε εμάς;

Ωστόσο, η ένταξη των μεταναστών δεν είναι το πρώτο δύσκολο πρόβλημα που αντιμετώπισε η Σουηδία στη σύγχρονη εποχή.

Όσον αφορά την αντιμετώπιση των εκτεταμένων κοινωνικών προβλημάτων, ιστορικά η σουηδική πολιτική χαρακτηρίζεται από το ακόλουθο μοντέλο:

- Τα προβλήματα αρχικά αναλύονται σε εκτεταμένες έρευνες όπου ερευνητές και εμπειρογνώμονες διευκρινίζουν την κατάσταση του προβλήματος σύμφωνα με την υπάρχουσα γνώση.
- Μετά από αυτό, οι πολιτικοί, με αφετηρία την συγκεκριμένη βάση γνώσεων, σχεδιάζουν διαφορετικά προγράμματα αντιμετώπισης του προβλήματος και αποφασίζουν συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις. Οι ερωτήσεις τίθενται πάντα πολύ νωρίτερα με στόχο ώστε τα προβλήματα να αντιμετωπίζονται με μακροπρόθεσμες προοπτικές (π.χ. την ανάγκη μεταρρύθμισης του συνταξιοδοτικού συστήματος). Μπορούμε να πούμε ότι αυτό το πολιτικό μοντέλο βασίζεται σε μια πολιτική κουλτούρα που σαν βάση της έχει τον Διαφωτισμό, όπου η πολιτική πράξη βασίζεται στην έρευνα και την γνώση, καθώς και ότι τα οράματα της πολιτικής προσανατολίζονται στο να αντιμετωπίσουν σημαντικά κοινωνικά προβλήματα¹.

Το παραπάνω μοντέλο δοκιμάστηκε επίσης σε σχέση με το ζήτημα της ενσωμάτωσης των μεταναστών. Το 2000 αποφασίστηκε να διεξαχθεί μια μεγάλη έρευνα για την πολιτική της ενσωμάτωσης. Πρόσφατα επίσης αποφασίστηκε να διενεργηθεί μια δεύτερη κρατική έρευνα, κατόπιν πίεσης που ασκήθηκε από το Φιλελεύθερο κόμμα και από το κόμμα του Κέντρου προς το Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, μετά τις εκλογές του 2018. Οι οδηγίες για την διεξαγωγή της έρευνας έχουν επικριθεί επειδή υποδηλώνουν προτροπή σε γενναιόδωρη μεταναστευτική πολιτική, κάτι που το Φιλελεύθερο κόμμα και το κόμμα του Κέντρου θέλουν, αν και για διαφορετικούς λόγους, ενώ οι Σοσιαλδημοκράτες επιθυμούν να διατηρήσουν πιο περιοριστικά μέτρα.

Οι επικριτικές φωνές άρχισαν στη Σοσιαλδημοκρατία στα τέλη του 2015, επικαλούμενες παλαιότερες προσφυγικές ροές από την πρώην Γιουγκοσλαβία και τις αποφάσεις του κόμματος τότε, που υποστήριζαν ότι δεν μπορεί η Σουηδία να δεχτεί ολόκληρο τον κόσμο. Η σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση προώθησε μια έντονα μειωμένη υποδοχή των προσφύγων το 2016, ενάντια στις σημαντικές διαμαρτυρίες του τότε εταίρου στην Κυβέρνηση Συνασπισμού, δηλαδή του κόμματος των Οικολόγων Πράσινων. Το πρόβλημα ήταν ότι δεν ήταν δυνατόν να διαχειριστούν τον αριθμό των μεταναστών που εισέρρεαν κάθε μέρα (έλεγχος δεν ήταν δυνατόν να εφαρμοσθεί).

Η αμφισβήτηση μιας γενναιόδωρης πολιτικής για τους πρόσφυγες έγινε - και συνέχισε να είναι - ένα πολύ λεπτό ζήτημα. Οι σοσιαλδημοκράτες που έχουν πάντα προστατεύσει το κράτος πρόνοιας και την ισχυρή κοινωνία, αυτοπεριγράφονται τα τελευταία χρόνια ως μεγάλη ανθρωπιστική δύναμη, για να πείσουν τμήματα της εκλογικής τους βάσης που βλέπουν ότι οι μισθοί μειώνονται, η δημόσια οδοντιατρική φροντίδα μειώνεται και οι συντάξεις δεν επαρκούν για περισσότερο από τις βασικές τους ανάγκες, μετά από μια ολόκληρη επαγγελματική ζωή. Η γενναιόδωρη πολιτική μπορεί να θεωρηθεί αναγκαία επιλογή, αλλά πρέπει να αντιμετωπιστεί με επιχειρήματα. Πρέπει να εξηγηθεί με άλλα επιχειρήματα και όχι με τη μορφή επίθεσης στους επικριτές της ως ρατσιστές.

¹ Βλέπε επίσης: Μιχαηλάκης, Δ. 2019. Εισήγηση σε work shop με θέμα: Η Ελληνική οικογένεια και το δημογραφικό πρόβλημα. Διοργάνωση διαΝΕΟσις και ΕΚΚΕ, Παρασκευή 15 Μαρτίου 2019, Αίγλη Ζαπτείου. <https://www.dianeosis.org/events/workshop-dimografia/>

Λύσεις

Οι πολιτικοί πρέπει να είναι ανοιχτοί να συζητούν προβλήματα και θέματα που προκύπτουν από μια συγκεκριμένη πολιτική, με συνήθως απρόβλεπτες συνέπειες, και να αντιμετωπίζουν σοβαρά τις ανησυχίες που δημιουργούνται σαν αποτέλεσμα μιας συγκεκριμένης πολιτικής. Δεν μπορεί να καταδικάζεται με υψηλούς τόνους ένα κόμμα που παίρνει όλο και περισσότερους ψήφους. Πρέπει να αντιμετωπιστεί με αφετηρία το τι αυτό υποδηλώνει: να εξεταστεί σαν ένα σύμπτωμα αυξημένης κοινωνικής (και κοινωνικοοικονομικής) διάσπασης.

Εάν οι πολιτικοί παραβιάσουν το κοινωνικό συμβόλαιο (αν γίνει πρέπει να δικαιολογηθεί για ποιους υψηλότερους στόχους κρίνεται απαραίτητο) ή εάν οι πολίτες το παραβιάσουν (για κάποιο βραχυπρόθεσμο κέρδος) αυτό έχει συνέπειες. Το κράτος πρόνοιας βασίζεται σε ένα είδος συμβολαίου αμοιβαιότητας: Το άτομο ως πολίτης έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις. Το άτομο συμβάλλει καταβάλλοντας φόρους και ακολουθώντας τους κανόνες. Το κράτος πρόνοιας δεν είναι ένα είδος ταμειακής μηχανής ενός κράτος που το ίδιο παράγει πλούτο, διότι οι πόροι του κράτους συλλέγονται από εκείνους που εργάζονται και πληρώνουν φόρους ετησίως. Όταν οι πολιτικοί λαμβάνουν αποφάσεις, αφορά σε τελική ανάλυση για το πώς θα χρησιμοποιηθούν αυτοί οι πόροι.

Για μεγάλο χρονικό διάστημα στη σουηδική πολιτική συζήτηση για τη μετανάστευση και την ενσωμάτωση, δεν συζητήθηκε καν κατά πόσον οι μετανάστες θα μπορούσαν να φέρουν στη Σουηδία πολιτιστικά πρότυπα που θα μπορούσαν να δυσκολέψουν την ένταξη τους. Το θέμα πολιτισμός και πολιτιστικό επίπεδο θεωρείτο ότι ήταν άσχετο. Το ίδιο ισχύει και για τη θρησκεία (επομένως, άτομα με άλλη πίστη, μπορούν να βρεθούν γείτονες με άτομα που ήταν οι διώκτες τους στην πατρίδα τους).

Ταυτόχρονα, εμφανίζονται πραγματικά προβλήματα, τα οποία δεν μπορούν να αμφισβητηθούν – και τα οποία συνδέονται με θέματα όπως π.χ. οι απόψεις των ανδρών έναντι των γυναικών, η άποψη περί θεμάτων τιμής, η αντίληψη για την σχέση του κράτους με τη θρησκεία, κλπ. Η απάντηση είναι αυτό που θα μπορούσε κανείς να θεωρήσει ως τον περίγυρο του κοσμικού (secularized) και ανιστόρητου σύγχρονου ανθρώπου: "Η επένδυση σε πληροφόρηση είναι απαραίτητη".

Η πλειοψηφία των αιτούντων άσυλο κατά τη διάρκεια της προσφυγικής κρίσης, αλλά και νωρίτερα, έχει χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης σε σύγκριση με τους Σουηδούς. Η ένταξη στην αγορά εργασίας είναι προϋπόθεση για την κοινωνική ένταξη. Πολλά λέγονται για την ένταξη μέσω απλών θέσεων εργασίας - θέσεις εργασίας με μισθούς κάτω από τα επίπεδα που οι συνδικαλιστικές οργανώσεις θεωρούν ότι είναι λογικά. Οι τελευταίες εξελίξεις στη σουηδική πολιτική δείχνουν ότι άλλα κόμματα μπορούν να κάνουν προτάσεις και να πάρουν θέσεις σε μια σχεδόν ιερή περιοχή για τη Σοσιαλδημοκρατία (το εργατικό δίκαιο), ακριβώς επειδή οι προτάσεις τους συμβάλλουν στο να ενταχθούν οι νεοαφιχθέντες στην αγορά εργασίας.

Εξομάλυνση

Πρώτον, είναι αναπόφευκτο ότι οι Σουηδοί Δημοκράτες θα προχωρήσουν στην συστημική εξομάλυνσή τους τόσο πολιτικά όσο και κοινωνικά και αυτό συνέβη ήδη από την είσοδο του κόμματος αυτού στο κοινοβούλιο. Δεν μπορούν να θεωρούνται πλέον από τα υπόλοιπα κόμματα ως περιθώριο, ως άτομα αποτυχημένα και χαμηλής εκπαίδευσης, διότι οι Σουηδοί Δημοκράτες στις πρόσφατες εκλογές προσέλκυσαν ψηφοφόρους από πολλές και διαφορετικές ομάδες, αν και ακόμα οι περισσότεροι ψηφοφόροι τους είναι άνδρες που ζουν σε αγροτικές περιοχές.

Υπήρχε επομένως συγκεκριμένος λόγος για τον οποίο η αφίσσα των Σουηδικών Δημοκρατών, πριν από τις τελευταίες εκλογές, είχε σαν κύριο σκοπό να κοινοποιήσει στους πολίτες το κείμενο "Σουηδοί Δημοκράτες 2018" με το μήνυμα: Λαέ είστε Σουηδοί Δημοκράτες και δεν πρέπει να ντρέπεστε να το υποστηρίζετε φανερά.

Τόσο η εχθρική στάση έναντι των μεταναστών (είστε ξένοι και δεν θα μπορέσετε ποτέ να γίνετε σαν εμάς), όσο και η θετική στάση έναντι των μεταναστών (εσύ και εγώ είμαστε εμείς, τίποτα δεν μας χωρίζει, είμαστε άνθρωποι με τα ίδια δικαιώματα) έχει βασικά ένα κοινό χαρακτηριστικό: μια υπεραπλουστευμένη αντίληψη για το τι είναι η κοινωνία, τι είναι να είσαι πολίτης.

Οι πολιτικοί επιστήμονες έχουν παρατηρήσει εδώ και πολύ καιρό την αλλαγή στην σχέση μεταξύ των κομμάτων και των ψηφοφόρων. Όλο και λιγότεροι γίνονται μέλη ενός κόμματος (ο αριθμός των μελών μειώνεται συνεχώς). Οι ψηφοφόροι ταυτίζονται πιο πολύ με την εικόνα (image) του ηγέτη του κόμματος και περιστασιακά με το τι συμβαδίζει με τις δικές τους απόψεις. Ένα κόμμα που κινδύνευσε να τεθεί εκτός κοινοβουλίου στις εκλογές του 2014, οι Χριστιανοδημοκράτες, έδειξε καλό αποτέλεσμα στις εκλογές του 2018 και συνεχίζει να ανεβαίνει στις δημοσκοπήσεις, επειδή οι ηγέτες του κόμματος αυτού είναι πολύ σαφείς σε συζητήσεις, μεταξύ άλλων, και στο θέμα της μετανάστευσης και για την περίπτωση πιθανής κυβέρνησης συνασπισμού (λένε ότι δεν αποκλείουν στήριξη από το κόμμα των Σουηδών Δημοκρατών) κάτι για το οποίο όλα τα άλλα κόμματα σθεναρά λένε όχι.

Τελευταία έχουν γίνει πολλοί συμβιβασμοί για να σταματήσουν το χειρότερο: δηλαδή να εμποδίσουν τους Σουηδούς Δημοκράτες να αποκτήσουν πολιτική επιρροή, στο όνομα του αγώνα ενάντια στον δεξιό λαϊκισμό και τον ρατσισμό. Το ερώτημα είναι: θα εξαφανιστεί το πρόβλημα με αυτόν τον τρόπο;

Η πολιτική συζήτηση έχει παγιωθεί, σε μια απλή διχοτόμηση για ένα πολύ πολύπλοκο θέμα: υπέρ ή κατά της υποδοχής των προσφύγων. Το κόμμα των Μετριοπαθών επιδιώκει να παρουσιάσει έναν τρίτο τρόπο: ναι στην υποδοχή των προσφύγων, αλλά σε ένα ποσοστό που η Σουηδία είναι σε θέση να τους δώσει ένα καλό ξεκίνημα. Η αποτυχημένη ένταξη σύμφωνα με αυτή την προοπτική οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο αποτέλεσμα του πολύ μεγάλου αριθμού υποδοχής κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2000. Αληθές ή ψευδές; Αυτό θα πρέπει να συζητηθεί.

*Καθηγήτῆ, Department of Culture and Society, University of Linköping, Sweden